

A nők és szerhasználat I.

A női szerhasználat elméleti, epidemiológiai és bio-pszicho-szociális háttere

SZABÓ JENNIFER

Háttár és célkitűzés: A droghasználatra mindig is „férfi problémaként” tekintett a társadalom. A statisztikák szerint valóban több férfi szerhasználó van, mint nő, azonban a témával foglalkozó kutatások eredményei alapján szignifikáns különbségek mutatkoznak a két nem szerhasználatának epidemiológiájában, a függővé válás útjában, bio-pszicho-szociális jellemzőikben, testi és pszichés reakcióikban, a kriminalizáció útjában, de még a kezelési lehetőségekben is. A tanulmány sorozat célja a női szerhasználat jellemzőinek áttekintése és összefoglalása. Áttekintésre kerülnek a női szerhasználat elméleti paradigmái, epidemiológiai háttere és rizikótényezői.

Női szerhasználat elméleti megközelítései

Az 1990-es évekig a szerfüggőséget vizsgáló tudomány, az addiktológia főként a férfiakra helyezte a hangsúlyt a szerhasználó populációt tekintve. Ekkor azonban a társadalomtudományokat is érintő feminista fordulat hatására a szakemberek is kezdték felismerni, hogy a szerhasználat pontosabb megértése és kezelése érdekében a nemi különbségek feltárása fontos tényező lehet. Így a 90-es évektől a szerhasználat korábban szinte láthatatlan, nőkre jellemző specifikumait is vizsgálni kezdték, és az újabb évezredben az erre vonatkozó gender-érzékeny kutatások megsokszorozódtak (Kaló, 2020). Mind a nők és mind a férfiak szenvednek a droghasználattól és függőségtől, illetve annak hatásaitól, azonban

a nők mégis hátrányban vannak, a sokkal inkább maskulinizált, mint gender-érzékeny felfogás, hozzáállás és ellátás miatt (Ettore, 2004).

A szerhasználat nemi különbségeinek megértéséhez két, a mai napig egymás mellett szintetikusán működő, egymásra oda-vissza ható, az addiktológiai elméleteket összefoglaló megközelítést érdemes kiemelni, a szerhasználat klasszikus, illetve posztmodern megközelítését (Ettore, 2004). A klasszikus megközelítések, a szerfüggőség morális, medikális, patológiás modelljeinek szintézisei (Kaló, 2020). E nézet a szerhasználatra, mint betegsége tekint, amiben a nemi különbségek láthatatlanok és a függő személy a betegségének elszenvedője. E nézet narratívája szerint a szerhasználat deviáns, stigmatizáló és marginalizáló viselkedés. Ebben az értelmezésben a társadalom csak akkor fogadja vissza a szerhasználót, ha az teljes mértékben felhagy a szerhasználattal. A klasszikus megközelítés nemcsak a nemi különbségeket hanyagolta el, de kevésbé vett tudomást a társadalmi osztályt, rasszt, etnikumot, szexualitást stb. érintő különbségekről egyaránt (Ettore, 2004).

A posztmodern nézetek, már a szerhasználat pszichológiai, szociológiai, közegészségügyi és fogyasztói modelljeihez köthető. Ez a felfogás jóval érzékenyebb nem csak a nemi, de akár az osztálybeli, etnikai, rasszbeli, szexualitást érintő stb. különbségek figyelembevételére is. Ez a megközelítés már az emberi jogok és etikai megfontolások fontosságát is hangsúlyozza a szerhasználókkal kapcsolatban. A droghasználatra, mint társadalmi kérdésre összpontosít, amit maga a kultúra formál társadalmi problémává, azzal, hogy „szégyenteljes élvezetként” tükrözi vissza azt. A mindennapi kultúrával összefonódva vizsgálja a szerhasználókat és a társadalmi kirekesztést kulcsfontosságú faktornak tekinti a szerhasználat problémájának megoldásában. A szerhasználó nem csak akkor fogadható vissza a társadalomba, ha az teljesen megszakítja a szerrel való kapcsolatát. Ebben a felfogásban minden embernek ugyanolyan joga van a segítségre és ígéretesebb prevenciók, illetve felvilágosító stratégiákkal dolgozik (Ettore, 2004).

Később Campbell és Ettore (2011 in Kaló, 2020) a klasszikus és posztklasszikus elnevezéseket használja, amelyben kiemelik, hogy a női szerhasználat megértéséhez két tényező elengedhetetlen. Az egyik ilyen tényező a társadalom, és így a társadalmi nem hatásai, emellett a másik tényező a nők, mint csoport, egyéni szükségleteinek felmérése. A posztklasszikus modell a klasszikus modellel ellentétben pedig éppen e két tényezőt hivatott

kiemelni, hiszen a társadalmi kontextust és az interszekcionalitás tényezőit is beemeli a probléma pontosabb megértésébe.

A társadalmi nem egy társadalmi elvárások által meghatározott, egyfajta normatív és erkölcsi rendszer, amely magában foglalja a nemi szerep, a nemi identitás és a nemi önkifejezés konstrukcióit is. A társadalmi nem kereteket nyújt ahhoz, hogy az egyes nemi szerepekre mi a jellemző, mi a férfias vagy mi a nőies, milyen viselkedés maskulin vagy feminin vagy hogyan viselkedik a nő és hogyan a férfi. A szocializációs folyamatok által elsajátított hagyományos társadalmi viselkedés-elvárások miatt hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a nők is „teljes jogú” szerhasználók lehessenek, akiket számításba vesznek, mint segítségre szoruló szerhasználó populáció és törekednek arra, hogy a megfelelő kezelésben részesülhessenek (Ettore, 2004).

Ehhez hozzájárult a fentebb említett, az 1960-as és 1970-es években fellángoló feminista mozgalmak hatására bekövetkező paradigmaváltás, melynek hatására megindult a férfiak és nők közötti megkülönböztetésben egy egymáshoz közelítő folyamat, amely napjainkig tart és a hagyományos nemi szerepek fokozatos átalakulásával is együtt jár. Mindez nemcsak a szerhasználathoz kötődő megközelítésekben, a női szerhasználat megértésében hozott változásokat, de magában a szerhasználatban is. Az alkoholizálás az ősidőkig visszanyúlóan jellemzi az emberi viselkedést, így a nőket is, azonban az „iszákos” nő képe már az ókorban is stigmatizáló erővel bírt. Egy függő nőt morálisan elítéltek, hiszen ez a viselkedés konfliktusba került a hagyományosan elvárt női szerepviselkedéssel, a tökéletes feleség társadalmi elvárásaival (Brown, 2002). A stigmatizációt a bódult nő szexuálisan erkölcstelen képe és szerhasználó, mint rossz anya képzete erősen táplálta (Kaló, 2020). Ez a stigma végeredményben az addikció tagadásához vezetett a nők esetében, miközben a 19. század végére Egyesült Államokban több ópium függő nő volt, mint férfi és a női alkoholisták száma közeledett a férfiakéhoz. A második világháború után bekövetkező változásokkal a nők körében a szerfogyasztás a függetlenség jelképévé is vált (Brown, 2002). A nők egyre több, férfiaknak tulajdonított szerepet vettek át, és nőtt azoknak a színtereknek a száma, ahol már nemcsak a férfiak, de nők is megjelenhettek (Wilsnack et al., 2000).

Ezen változások hatására a nők alkohol-, és drogfogyasztása, illetve addikciói egyre több figyelmet kaptak. Azonban a női szerhasználat súlyos paradoxona továbbra is fennáll, hiszen

miközben a szerhasználatuk láthatóvá vált, a hozzájuk kapcsolódó stigma nem vagy alig gyengült, hiszen a tradicionálisan determinált nemi szerepek továbbra is erősen áthatották a társadalmat, konfliktust okozva a folyamatban. Így lett a női zugivásból, látható probléma, miközben a stigmatizáció hatása hasonlóan erős, mint a 90-es éveket megelőzően (Brown, 2002).

Emellett további ambivalenciát okoz, hogy a hirtelen jött szemléletváltás és differenciáció iránti igény a nőket, mint homogén csoportot próbálja vizsgálni. Campbell és Ettore (2011 in Kaló, 2020) posztmodern megközelítése az, ami segíthet feloldani azt a paradoxont is, hogy a nőket, nem, mint specifikus homogén csoportot vizsgálja az addiktológia tudománya. Eszerint a megközelítés szerint figyelembe kell vennie, hogy a nőkre jellemző társas kapcsolatok, tulajdonságok és viselkedések segíthetnek a szerhasználat megmagyarázásában, de minden személyes élettörténet más és más. Így azzal együtt, hogy nagyon fontos lehet megérteni a nemekre jellemző specifikumokat a szerhasználattal kapcsolatban, az egyéni narratíva, az életesemények, a bio-pszicho-szociális tényezők figyelembevétele elengedhetetlen a prevenció, kezelés vagy terápia alkalmazásának esetében (Kaló, 2020).

Női szerhasználat epidemiológiája

Az európai és magyarországi kutatásokból kinyerhető epidemiológiai adatok áttekintése segíthet megérteni a 90-es évektől kezdve, a szerhasználatban bekövetkező változásokat és a nemre jellemző specifikumokat is, illetve annak a mérlegelését, hogy a különböző korosztályoknak, nemeknek és a különböző szereket használóknak milyen prevenció, megközelítés, ellátás és terápiás segítségnyújtás lenne célravezető.

A fiatal, iskolás korosztályt vizsgáló ESPAD (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) felmérések 1995 óta, négy évente felvételre kerülnek, amelyben a körülbelül 35 európai ország mellett Magyarország is részt vesz, és melynek adatfelvétele itthon Elekes Zsuzsanna vezetésével történt. A 2015-ig megjelent elemzések összes eredményét összehasonlítva látható, hogy az alkoholfogyasztásban 1995 és 2003 között nagy ugrás figyelhető meg Európában (1995: 57%, 2003: 62%), ami a következő években mérséklődött (2007: 59%, 2011: 57%), majd valamelyest csökkent (2015: 48%). Magyarországon 2011-ig

folyamatos emelkedés látható (1995: 48%, 2007: 59%, 2011: 61%) az alkoholfogyasztók körében, ami meg is ugrotta az európai átlagot (2011: 61%), majd 2011 és 2015 (2015: 55,3%) között mérséklődés állt be, de így is jóval az európai tendencia felett állunk. A 20 éves korosztály alatt a valaha alkoholt fogyasztók között nincsenek nemi különbségek, sőt a rendszeres alkoholfogyasztók között is csak halvány különbség látható Európa szerte. Magyarországon az alkoholfogyasztásban bekövetkező mérséklődés jobban érintette azonban a lányokat (Elekes, 2019).

A tiltott szerek vizsgálatára Európa szinte teljes területén kétszeresére növekedett 1995 és 2003 között a valaha kipróbálók aránya (1995: 11%, 2003: 20%). 2007 óta ez az arány stagnált, és a 16 éves korosztály 18%-a számolt be arról, hogy valaha életében fogyasztott már illegális szert. Magyarországon 1995 és 2015 között megháromszorozódott a szert kipróbálók aránya (1995: 5%, 2011: 20%, 2015: 14%), de lényegesen kevesebben próbáltak ki drogot 1995-ben, mint az európai átlag, ami a szocialista országok trendjét követi és ezeket az országokat vizsgálva a rendszerváltás a drogfogyasztásban is nagy változást eredményezett. Ezt a korosztályt tekintve a tiltott szerek használata a fiúkat jellemzi inkább, azonban az évek alatt bekövetkező csökkenő értékek főként a fiúk fogyasztásának csökkenésében érhető tetten. A fiúk 15%-a próbált már valamilyen szert, míg a lányok 13%-a. Az egyetlen csoport, ahol a lányok szignifikánsan eltérnek a fiúktól, az a legális gyógyszerekkel való visszaélésének arányában látható már ebben a korosztályban is. Ezeket a szereket nézve, fájdalomcsillapítókat a fiúk 3%-a, míg a lányok 8%-a, nyugatókat a fiúk 5%-a, míg a lányok 9%-a használt már visszaélészerűen (Elekes, 2019).

A 2019-es felmérésekből előzetes adatok alapján annyi leszűrhető, hogy a legtöbb érték a 2015-ös adatok körül stagnálnak, egyedül az alkoholfogyasztás mértéke kezdett el nőni ismét a legtöbb prevalencia érték mentén, a fiúknál és a lányoknál egyaránt és hasonló mértékben (Elekes Zs. & Kaló P., 2019).

Az EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction) szintén európai országokban végez epidemiológiai felméréseket a szerhasználattal kapcsolatban, de már a felnőtt populációt is vizsgálja. 2006 óta, minden évben megtörténik az adatok felvétele és elemzése 2019-ig bezárólag, Magyarország részvételével. A 2019-es adatok alapján Európában 96 millió felnőtt használt már valaha életében illegális szert. A férfiak esetében

gyakoribb a szerhasználat kipróbálása (57,8 millió), mint a nőknél (38,3 millió). A leggyakrabban kipróbált illegális szer a kannabisz (55,4 millió férfi és 36,1 millió nő); ezt követi a kokain (12,4 millió férfi és 5,7 millió nő), majd az MDMA (9,3 millió férfi és 4,6 millió nő) és az amfetaminszármazékok (8,3 millió férfi és 4,1 millió nő). Az előző éves droghasználat a közelmúltbeli szerhasználat egyik „fokmérője”. Ha a különböző szereket nézzük, akkor az elsődleges kannabisz használók 17%-a nő, és 83%-a férfi, kokain esetében 15%-a nő és 85%-a férfi, míg az amfetamint esetében 26% nő és 74% férfi, heroint használók 20%-a nő és 80%-a férfi. Az eredmények alapján a szerhasználat főként a fiatalabb populációra koncentrálódik, körülbelül 19,1 millió fiatal felnőtt (15–34 éves) használt tudatmódosító szert az előző évben (16%), a férfiak aránya itt is kétszer annyi (20%), mint a nőké (11%). Az intenzív, rendszeresen drogot használók között nagyobb a különbség a két nem arányában, viszont a fiatalabb populációban ez az arány jóval kisebb (EMCDDA, 2019).

A UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala, melynek vizsgálatai az egész világra kiterjednek. Globális kutatási eredményeik külön kifejtik, hogy láthatóan, a nyugati társadalmakban sokkal kisebb a különbség a női és férfi szerhasználat között, főleg az utóbbi éveket és a fiatalabb populációt tekintve. Ezt főleg azzal magyarázzák, hogy a nyugati társadalmakban a nemi szerepek egyre közelednek egymáshoz. Emellett sokkal több nő használ legális szereket (alkohol, gyógyszer) visszaélészerűen, amikhez bármely országot tekintve a legegyszerűbb hozzájutni. Amelyből az is feltételezhető, hogyha minden szer elérhetősége hasonlóan könnyű lenne, a két nem közötti különbség valószínűsíthetően tovább csökkenne (UNODC, 2018).

Magyarországi viszonylatban 2001-ben, 2003-ban, 2007-ben, majd utoljára 2015-ben készült a felnőtt népesség körében drogepidemiológiai felmérés (OLAAP - Országos Lakossági Adatfelvétel az Addiktológiai Problémákról). A 2015-ös OLAAP kutatás célpopulációja a 18-64 éves korosztály volt, 2477 fő vett részt a felmérésben. Az eredmények szerint minden tizedik válaszoló fogyasztott már valaha valamilyen tiltott szert, egy negyedük pedig az utóbbi 1 évben is használt illegális szereket, akiknek a háromnegyede az önbevallás alapján azóta is folyamatos szerhasználó. A fiatal felnőttek (18-34) esetében a drogfogyasztás élet-prevalencia értéke 17,7%, míg az éves érték 5,3%, míg a havi 2,8%. Az eredmények alapján egyre fiatalabb korban próbálják ki az akár 18. életévüket be nem töltött gyerekek a szereket, jellemzően, 17-18 évesen. Nemi különbségek esetében a férfiak élet-prevalencia értéke 12,1%, ami a nők

esetében 8,1%, tehát jelentős különbség van a két nem között hazai viszonylatban (Paksi et al., 2018).

Összességében látható, hogy a női és férfi szerhasználók aránya valamelyest egymáshoz közelít, főleg az alkohol, mint legális szer használata tekintetében, az illegális szereket figyelembe véve szignifikáns különbség van a két nem szerhasználata között. Azonban a helyzet súlyossága inkább abban keresendő, hogy az ellátásban részelőt függő nők száma szignifikánsan eltért a férfiakétól, mert csak nagyon alacsony számban kapják meg a megfelelő ellátást és kezeléseket (EMCDDA, 2017).

Emellett az is megfigyelhető, hogy a fiatalabb populációban magasabb a szerhasználók aránya és kisebbek a különbség a lányok/nők vagy fiúk/férfiak között. Az utóbbi harminc évet mérlegelve látható, hogy a fiatalok szignifikánsan nagyobb mértékben próbálnak és fogyasztanak legális és illegális szereket. A fiatalok szerhasználatának növekedése azért is aggasztó tendencia, mert minél korábbi a kipróbálás ideje, annál valószínűbb a későbbi szerabúzus, visszaélészerű szerhasználat vagy a függőség kialakulása, ami felhívja a figyelmet a prevenció fontosságára is. (NEFI, 2016).

Bio-pszicho-szociális tényezők és rizikófaktorok a női szerhasználatban

Mivel a női szerhasználattal kapcsolatos kutatások az 1990-es években kezdtek igazán teret nyerni, így a női nem szerhasználatának bio-pszicho-szociális háttértényezőinek feltárása csupán a közelmúlt fejleményei. Főleg kezdetben a kutatások nagy része nem önálló populációként tekintett a női szerhasználókra, hanem a férfiak szerhasználatával összehasonlítva kerültek értelmezésre a kutatási eredmények, miközben a jelenség ennél sokkal bonyolultabb (Kaló, 2020). A következőkben a biológiai, pszichológiai és szociális, társadalmi tényezők kerülnek kiemelésre, melyek a női szerhasználat szempontjából rizikófaktorok vagy hajlamosító tényezők lehetnek. Mindezek hatnak és kölcsönhatnak egymásra, azonban a kifejtésre kerülő tényezők nem magyarázzák a függőség okait teljeskörűen, de segíthetnek a női szerhasználat pontosabb megértésében.

- Biológiai jellemzők

Alapvetően a különböző szerek - legyen az alkohol vagy bármilyen más illegális szer - szervezeti lebontásában különbség van a két nem metabolizmusát illetően. A nőknél sokkal gyorsabban jelentkezik intoxikáció. A nők hamarabb kerülnek például intoxikált állapotba ugyanannyi alkoholtól, mint amennyit egy férfi elfogyasztana, ami súlyos affektív, észlelési és viselkedésbeli zavarokban jelentkezik (Tuchman 2010).

A nők és a férfiak biológiai működése közötti legegységesebb különbség a nőkre jellemző menstruációs ciklus. A kutatások szerint a ciklustól függően a nők máshogy reagálnak a különböző szerekre (Turner és de Wit, 2006 in Kaló, 2020), de a menstruációs ciklus emellett sok más tényezőre is hatással lehet, a hangulatra, a bevitt szer mennyiségére, a szerhasználat motivációjára is (Kaló, 2020). Kokainnal, és később egyéb stimulánsokkal kapcsolatos kutatások eredményei alátámasztották, hogy a nők érzékenyebbek ezen szerek hatására, így könnyebben válnak függővé, miközben kevesebb eufóriát éreznek. Ugyanakkora mértékű kokainbevitel esetén a nők és a férfiak ugyanazon kardiovaszkuláris válaszokat adták, miközben a vér kokain koncentrációja nők esetében nem lesz olyan magas, mint a férfiaknál. Valószínűsíthetően ez az érzékenység a női hormonokhoz köthető. (NIDA, 2000 in Tuchman, 2010).

A nők könnyebben esnek vissza, a relapszusok gyakoribbak, amelyek a neuroendokrin rendszer nőkre jellemző sajátosságának is köszönhetőek. Fox és Shinha 2009-es kutatása alapján a nőknél, fokozottabb érzelmi érzékenység figyelhető meg a biofiziológiai stresszrendszer változásai mentén, mint a szerfogyasztó férfiaknál. Stressz hatására a neuroendokrin rendszer lassabb választ produkál a nők esetében, ami miatt a negatív élményekre és az ezek által kiváltott érzelmekre intenzívebben reagálnak. Enoch (2011) kutatásai alapján a korai életszakaszban bekövetkező erős stressz hatással lehet neurohormonális egyensúlyra és hajlamosíthat az addikcióra, idetartozhat bármely gyermekkori trauma is, mint például az elhanyagolás, szexuális abúzus.

A szerhasználó nők könnyebben betegednek meg, szenvednek vese problémákban, magas vérnyomásban, vérszegénységben és gasztroenterológiai problémákban, de nagyobb eséllyel fertőződnek meg a HIV vírussal is. Emellett nem specifikus egészségügyi nehézségek is kialakulnak az addikció mentén, nagyobb eséllyel lesznek meddők, kapnak el vaginális fertőzéseket, vetélnek el vagy lesz koraszülött gyermekük (Nelson-Zlupko et al., 1995).

A felmenők között megjelenő függőség a genetikai állományban tovább öröklődhet. A függő családtagokkal rendelkező személyek még ha az nem is feltétlen törvényszerű, de hajlamosabbak a függőségre. Shuckit (2000) kutatási eredménye alapján a szerhasználó nők családi hátterére jellemzőbb, hogy a családtagok alkoholt vagy drogokat használtak, így hajlamosabbak a későbbi függőség kialakítására.

- Pszichológiai jellemzők

Anglin és munkatársai már 1987-ben, akkori kutatásuk keretei között kifejtették, hogy a nők könnyebben válnak függővé, mint a férfiak. A nők a férfiakhoz képest kezdetben kisebb adagokat vesznek magukhoz a legtöbb szerből, azonban sokkal gyorsabban alakul ki náluk a függőség. Ezt a szakirodalom teleszkóp-hatásnak nevezi. Mivel a nők kevesebb szerhasználati alkalom hatására válnak függővé, így gyorsabban és súlyosabb klinikai problémákkal néznek szembe, még akkor is, ha kevesebb szert fogyasztottak hasonló függő férfitársaikhoz képest. Ennek okai nem teljesen tisztázottak, de a kutatók szerint a pszichológiai különbségekben mindenképpen keresendő. A nők hajlamosabbak a hangulat- és érzelmreguláció, illetve stressz csökkentő céllal szert használni, míg a férfiak esetében mindez sokkal inkább a kockázat- és élménykereséssel függ össze (Greenfield, 2010).

Kaló (2020) szerint a szerhasználó nők esetében általánosságban leggyakrabban megjelenő komorbid zavarok a következők: depresszió, szorongás, étkezési zavarok, bipoláris zavar, személyiség zavar és PTSD. Opiát és kokainfüggő nők nagyobb arányban szenvednek affektív és szorongásos problémákkal, mint a férfiak. A nők esetében életre szóló pszichiátriai komorbiditás kétszer gyakoribb, mint férfiak esetében (Tuchman, 2010)

Fontos tényező, hogy a nők jellemzően másképp élik át a traumát, és a PTSD tüneteiben is különbséget mutatnak. A nőkre jellemzőbb, hogy a PTSD kialakulása trauma hatására történik, amit gyakran, az esetek majdnem felében követ szerhasználat is (APA,2018).

A nőkre nagyobb mértékben jellemző depresszió, ami erős hajlamosító tényező lehet a szerhasználattal kapcsolatban. A szerhasználó nők körében pedig szignifikánsan magasabb a depressziós betegek aránya, mint a kontroll csoport esetében. A depresszió emellett a nőket figyelembe véve erősen korrelál a relapszussal is. Alkoholdependens nők esetében a

depresszió nehezíti az ellátásukat és könnyebben lépnek ki a folyamatból, ami tovább nehezíti a leszokást (Tuchman, 2010).

Hasonlóan a depresszióhoz, az étkezési zavarok is inkább a nők körében előforduló mentális betegségek. Az étkezési zavarokkal küzdő személyek emellett sokkal hajlamosabbak alkohol és drogok használatára, amiből arra következtethetünk, hogy ebben az esetben a nők érzékenyebbek a komorbiditás kialakulásában (Kaye et al., 2004).

- Szociális (társas és társadalmi) jellemzők

A társadalmi stigmatizációtól való félelem miatt a nők gyakrabban választanak legális szereket (Kaló, 2020). Ahogy fentebb, a szerfogyasztás epidemiológiájánál is látható, a nőkre jobban jellemző az alkoholhasználat és a visszaélés szerű gyógyszerhasználat, mint rejtettebb szerhasználati mód. Ennek hátterében a stigmatizáció csökkentésének motivációja erőteljes faktorként értelmezhető.

A női szerhasználat gyakrabban jelenik meg társkapcsolatban és gyakran a férfi partnerhez köthető. Sok, ezzel a témával foglalkozó kutatás szerint, a nők nagyobb része először egy férfi által próbálja ki a tudatmódosító szereket, kortól függetlenül. Míg a női szerhasználat a párkapcsolathoz köthető, a férfiak esetében a szerhasználat a férfi barátokhoz, baráti társaságokhoz kapcsolódik (Tuchman, 2010). Ha a párkapcsolatban a partner szerhasználó, az hajlamosító tényező a nők esetében az addikció kialakulásához és később hajlamosabbak szerfogyasztó partnert választani, ami a függőség tovább gyűrűzéséhez, és nem annak megszakításához vezet (Mayock et al., 2015).

A traumatikus élmények hatására bekövetkező szerhasználat különösen jellemzi a női szerhasználat kialakulásának dinamikáját (Kendler 2000, in Kaló, 2020). A családon vagy párkapcsolaton belüli erőszak gyakori trauma a nők körében. Valószínű ennek is köszönhető, hogy a párkapcsolati problémák és a párkapcsolati működés nagy hatással van a nők szerhasználatára. A partnerkapcsolati erőszak 95%-ban a férfi a bántalmazó és minden ötödik nőt érint Magyarországon. A szerhasználó nők esetében még gyakoribb a bántalmazás (Caetano et al., 2001, in Kaló, 2020), ami annak is köszönhető, hogy általában a párjuk is szerhasználó, illetve maga a szerfüggőség patológiás működésmódhoz vezet. Nők esetében a kapcsolati stressz a visszaesést leginkább indukáló tényező (Gilbert et al., 2001. in Kaló 2020).

A gyermekkori szexuális abúzus mind a nők és mind a férfiak esetében megjelenhet, mint szerfüggőségre hajlamosító tényező. Azonban a nők háromszor-ötször gyakrabban szenvednek el ilyesfajta gyermekkori traumákat, amelyek Kendler és munkatársai (2000, in Kaló, 2020) szerint gyakran vezetnek alkohol és drogproblémákhoz az egyéb mentális problémák kialakulása mellett, és mindezek gyakrabban jelennek meg a nők esetében, mint a férfiaknál. A szerhasználat miatt segítséget kérő nők 20-80%-ának narratívájában szerepel gyermekkori szexuális abúzus, amelynek figyelembevétele kiemelten fontos a megfelelő terápiás kezelés kialakításakor (Kaló, 2020).

Összefoglalás

A nők szerhasználatának epidemiológiájából kiolvasható, hogy annak ellenére, hogy kevesebb a női szerhasználó a férfiakhoz viszonyítva, arányuk az utóbbi évtizedek során nőtt. A bio-pszicho-szociális tényezőket mérlegelve látható, hogy a nők gyorsabb folyamat mentén válnak függővé, nehezebben képesek abbahagyni a szerhasználatot és könnyebben esnek vissza, miközben klinikai szempontból, mind fizikailag, mind pszichésen hamarabb szorulnának kezelésre. Mégis, főként köszönhetően akár a család és gyermekgondozásban betöltött kulcsszerepüknek, a szerhasználat mentén gyakran kialakult depresszióknak vagy az erős stigmatizációnak, elenyésző hányaduk kapja meg a megfelelő segítséget. Miközben manapság már három szerhasználó férfira jut egy nő is, addig öt, ellátásban résztvevő szerhasználó közül csupán egy nő.

Irodalomjegyzék:

Anglin, M.D., Hser, Y.I. and McGlothlin, W.H. 1987. Sex differences in addict careers. 2. Becoming addicted. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 13(1-2), pp. 59–71.

APA: American Psychological Association (2018). APA Guidelines for Psychological Practice with Girls and Women. Retrieved: <https://www.apa.org/about/policy/psychological-practice-girls-women.pdf>

Brown, S. (2002) Women and Addiction: Expanding Theoretical Points of View. In Straussner, L. & Brown, S. (Eds.): The Handbook of Addiction Treatment for Women: Theory and Practice. San Francisco, Jossey-Bass. 26-51.

Caetano, R., Nelson, S., & Cunradi, C. (2001). Intimate partner violence, dependence symptoms and social consequences from drinking among white, black and Hispanic couples in the United States. The American journal on addictions, 10(s1), s60–s69. <https://doi.org/10.1080/10550490150504146>. In Kaló, Zs. (2020). Bevezetés a szerhasználó nők világába. ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó. Budapest

Campbell, N. & Ettore, E. (2011). Gendering Addiction: The Politics of Drug Treatment in a Neurochemical World. New York: Palgrave Macmillan In Kaló, Zs. (2020). Bevezetés a szerhasználó nők világába. ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó. Budapest

Elekes, Zs. & Kaló, P. (2019). ESPAD – 2019: Előzetes eredmények. Magyar Addiktológiai Társaság XII. Országos Kongresszusa. Siófok, 2019. november 28-30. Retrieved: http://www.devianciakutatas.hu/docs/Elekes-Arnold_MAT2019.pdf

Elekes, Zs. (2019). A szerfogyasztás rizikótényezői középiskolások körében. *Educatio*, Volume 28: Issue 3, 459-511. doi:10.1556/2063.28.2019.3.4

EMCDDA: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2019). European Drug Report 2019: Trends and Developments. Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg. DOI: 10.2810/191370

EMCDDA: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2017). European Drug Report 2019: Trends and Developments. Európai Unió Kiadóhivatala, Luxembourg. DOI: 10.2810/191370

Enoch, M. A. (2011). The role of early life stress as a predictor for alcohol and drug dependence, *Psychopharmacology*, 2014 (1), 17-31.

Ettore, E. (2004). Revisioning women and drug use: Gender sensitivity, embodiment and reducing harm. *International Journal of Drug Policy*, 15(5-6), 327-335. doi:10.1016/j.drugpo.2004.06.009

Fox, H. C., & Sinha, R. (2009). Sex Differences in Drug-Related Stress-System Changes. *Harvard Review of Psychiatry*, 17(2), 103–119. doi:10.1080/10673220902899680

Gilbert, L., El-Bassel, N., Rajah, V., Folenó, A., & Frye, V. (2001). Linking drug-related activities with experiences of partner violence: a focus group study of women in methadone treatment. *Violence and victims*, 16(5), 517–536. In Kaló, Zs. (2020). *Bevezetés a szerhasználó nők világába*. ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó. Budapest

Greenfield, S. F., Back, S. E., Lawson, K., & Brady, K. T. (2010). Substance abuse in women. *The Psychiatric clinics of North America*, 33(2), 339–355. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2010.01.004>

Kaló, Zs. (2020). *Bevezetés a szerhasználó nők világába*. ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó. Budapest

Kaye, W. H., Bulik, C. M., Thornton, L., Barbarich, N., & Masters, K. (2004). Comorbidity of anxiety disorders with anorexia and bulimia nervosa. *The American journal of psychiatry*, 161(12), 2215–2221. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.161.12.2215>

Kendler, K. S., Bulik, C. M., Silberg, J., Hettema, J. M., Myers, J., & Prescott, C. A. (2000). Childhood sexual abuse and adult psychiatric and substance use disorders in women: an epidemiological and cotwin control analysis. *Archives of general psychiatry*, 57(10), 953–959. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.57.10.953> In Kaló, Zs. (2020). *Bevezetés a szerhasználó nők világába*. ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó. Budapest

Mayock, P., Cronly, J. & Clatts, M. C. (2015). The Risk Environment of Heroin Use Initiation: Young Women, Intimate Partners, and “Drug Relationships”, *Substance Use & Misuse*, 50:6, 771-782, DOI: 10.3109/10826084.2015.978629

NIDA: National Institute of Drug Abuse (2000). Gender differences in drug abuse risks and treatment. *NIDA Notes*, 15(4):1–4. In Tuchman, E. (2010). Women and Addiction: The Importance of Gender Issues in Substance Abuse Research. *Journal of Addictive Diseases*. 29:127–138, doi: 10.1080/1055088100368458

Nefi (2016) Egészséges Egészségmagatartás Iskoláskorban. Nemzeti Egészségfejlesztési Intézet, Budapest

Nelson-Zlupko, L., Kauffman, E. & Morrison Dore M., (1995) Gender Differences in Drug Addiction and Treatment: Implications for Social Work Intervention with Substance-Abusing Women, *Social Work*, Volume 40, Issue 1, Pages 45–54, <https://doi.org/10.1093/sw/40.1.45>

Paksi, B., Demetrovics, Zs., Magi, A., & Felvinczi, K., (2018). A magyarországi felnőtt népesség droghasználata – az országos lakossági adatfelvétel az addiktológiai problémákról 2015 (OLAAP 2015) reprezentatív lakossági felmérés Alapján. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 73(4), 541-565. doi:10.1556/0016.2018.73.4.2

Shuckit, M. A. & Smith, T. L. (2000). The relationships of a family history of alcohol dependence, a low level of response to alcohol and six domains of life functioning to the development of alcohol use disorders. *Journal of Studies on Alcohol*, 61:6, 827-835

Terner, M. J. & de Wit, H. (2006). Menstrual cycle phase and responses to drugs of abuse in human. *Drug and Alcohol Dependence*, 84,1: 1-13. In Kaló, Zs. (2020). *Bevezetés a szerhasználó nők világába*. ELTE PPK – L'Harmattan Kiadó. Budapest

Tuchman, E. (2010). Women and Addiction: The Importance of Gender Issues in Substance Abuse Research. *Journal of Addictive Diseases*. 29:127–138, doi: 10.1080/1055088100368458

UNODC: United Nations Office on Drugs and Crime (2018), *World Drug Report 2018*. (United Nations publication, Sales No. E.18.XI.9)

Wilsnack, R. W., Vogeltanz, N., Wilsnack, S. C. & Harris, T. R. (2000). Gender differences in alcohol consumption and adverse drinking consequences: cross-cultural patterns. *Addiction*, vol. 95, no. 2